

Vědomí zvířat a jejich práva

... vznik nové společnosti je možné uskutečnit
pouze hlubokou změnou v lidském srdci.

Erich Fromm

V červenci roku 2012 došlo k události vsutku světového významu. Pokud je mi známo, žádné oslavy týkající se této události se nekonaly, ba ani v různých médiích, kromě několika vědeckých časopisů, jsem o ní nenašel sebemenší zmínku. Byla to konference předních světových vědců v oboru anatomie nervového systému, neurofyziologie, neurofarmakologie a ostatních oborů týkajících se uspořádání nervového systému velkého počtu organismů, která se konala 7. července 2012 v Anglii na University of Cambridge (<http://www.fcmconference.org/#program>). Na konci jednání účastníci konference sepsali a zveřejnili tzv. *The Cambridge Declaration of Consciousness (Prohlášení o vědomí)*. Ač úvodní část tohoto dokumentu vyžaduje k dokonalému porozumění znalost neurofyziologie a neuroanatomie, závěr prohlášení shrnuje dosavadní výsledky výzkumu vědomí mimolidských stvoření způsobem pro laika zcela srozumitelným. Deklarace je uzavřena těmito slovy:

„Prohlašujeme následující: Dosavadní výsledky bádání se shodují v tom, že mimolidská stvoření mají neuroanatomické, neurochemické a neurofyziologické substráty nutné k vytváření vědomých stavů, jakož i schopnost projevovat záměrné chování. Závažnost těchto poznatků vede k závěru, že lidé nejsou jediná stvoření, která vlastní neurologické substráty k vytváření vědomých stavů. Mimolidská stvoření zahrnující všechny savce a ptáky, jakož i mnohá jiná zvířata včetně chobotnic, vlastní tyto neurologické substráty.“

Věřím, že mnozí lidé, a to i ti, kteří se zvířaty nežijí nebo je intimně neznají, zvířatům přiznají mnohé z těch vlastností, které vytvářejí jejich vědomý stav (jejich city a pocity), jakož i schopnost záměrného, nikoliv pouze instinktivního chování. Je přemnoho důkazů o vnitřním, citovém životě zvířat: zvířata soucítí s členy vlastního druhu a dokonce i s tvory druhu odlišného; chrání a utěšují jeden druhého, projevují a sdílejí s ostatními jejich zármutek i radost. Řada vědeckých prací dokazuje schopnost soucítu s ostatními tvory nejen u primátů, ale též u jiných zvířat včetně zvířat hospodářských; zármutek a deprese způsobené ztrátou jim blízkého tvora byly popsány u četných savců a dokonce u ptáků, z nichž někteří se účastní rituálů obdobných našim pohřebním obřadům. Inteligence vepřů předčí intelektuální schopnosti ostatních domácích zvířat včetně psů. Známý je altruismus u krysy, které brání slabší členy svého společenství; delfini přispěchají na pomoc svým zraněným druhům a bylo popsáno několik případů, kdy zachránili tonoucího člověka; alternativou dorozumívání řečí jsou složité pohyby těla, které byly studovány u bezobratlých zvířat jako jsou včely, mravenci a jiné druhy hmyzu. Dovednost vyrábět a používat jednoduché nástroje není jedinečná pro primáty; byla popsána u ostatních savců, u havranů a jiných ptáků. Havrani, straky a papoušci vynikají jejich bystrostí při řešení jim zadaných problémů a též jejich pamětí. Chobotnice se učí jedna od druhé.

Konference v Cambridge svým prohlášením nepřímo odsoudila nesčetné křivdy, násilí a doslova zločiny, kterých se lidé po mnohá staletí na zvířatech dopustili. Od dob řeckých filozofů, přes středověk, dobu Osvícenství až po současnost bylo zvířatům odepřeno vše, co by jim přiznalo status myslících a cítících tvorů, v mnohých ohledech prakticky neodlišitelných od nás samotných. Bylo jim upřeno všechno: zprvu jejich duše a s ní jakékoliv city a vnitřní život, rozumové chápání, samostatné rozhodování a možnost sdílení jejich pocitů s ostatními tvory. Vzali jsme jim vše, co by bylo možno nazvat životem a přeměnili je v mechanické a bezcitné stroje - *animal automata*, tak jak je vnímal René Descartes a jeho následovníci. Pomyslíme-li na nezměrné utrpení desítek miliard hospodářských zvířat každým rokem obětovaných pro potravu lidí, na miliony zvířat chovaných v klecích a krutě zabíjených pro jejich kožešiny, na zvířata používaná ve výzkumu, zabíjená při sportovním lovu, rodeích, býčích zápasech a mnohých jiných zábavách člověka, jsou podnes zvířata většinou lidí pokládána za tvory neschopné pociťovat strach, trpět a vnímat bolest. V průmyslu živočišné výroby byla hospodářská zvířata proměněna v bezcitné tvory a snadno nahraditelné výrobní prostředky.

Konferenci předcházelo mnoho let práce etologů studujících chování zvířat v jejich přírodních či pro zvířata přirozených podmínkách; setkání vědců v Cambridge „pouze“ potvrdilo výsledky dlouholetých studií etologů a prokázalo jejich platnost. Je namístě uvést alespoň ty nejznámější, kteří svou prací vynikli nad ostatní: byli to Jane Goodall, Biruté Galdikas a Dian Fossey a jejich práce s primáty v Africe a Borneu; Jonathan Balcombe, Amy Hatkoff a Karen Davis, kteří studovali emocionální život hospodářských zvířat; Jeremy Rifkin, Jeffrey M. Masson a zřejmě nejznámější americký etolog Marc Bekoff, jehož četné studie publikované v předních vědeckých časopisech jsou vzácným zdrojem poučení o vnitřním životě mnoha druhů zvířat, jejich morálním chování a emocích blízkých člověku. Za nesčetné vědecké pracovníky v oboru etologie promluvila na konferenci v Cambridge Dr. Irene Pepperberg z Harvard University. Ve své přednášce shrnula 30 let práce s africkým papouškem Alexem, proslaveným nejen svou inteligencí, ale často i dojemným a láskyplným vztahem k jeho pečovateli. Jeho „ptačí mozek“ (pojem lidmi tak často posměšně používaný) byl schopen nejen počítat, rozpoznat tvary různých předmětů a jejich barvy, ale porozumět i celým větám či otázkám složeným ze slov jemu známým. Měl dokonce i některé z „lidských“ slabostí – dokázal se zlobit, předstírat únavu a úmyslně dávat nesprávné odpovědi na jemu kladené otázky; měl i jiné nešvary, kterých si byl dobře vědom a dokázal za ně pak odprositi. „*You be good. I love you*” byla jeho poslední slova, kterými se s Dr. Pepperberg rozloučil krátce předtím než umřel.

Studie bohatého vnitřního života zvířat a jejich emocí byly popsány v četných vědeckých pracích; jejich výčet je rozsáhlý a není možné v tomto krátkém pojednání popsat nespočetné citové projevy zvířat, často až neuvěřitelné pro jejich podobnost s chováním lidí. Co však je z výsledků současného výzkumu vnitřního života a emocí zvířat nejdůležitější je skutečnost, že přinejmenším všem savcům a ptákům, „jakož i mnohým jiným zvířatům včetně chobotnic“, je přiznána nejen ***schopnost prožívat úzkost a strach***, ale i ***trpět a vnímat bolest***

podobně jako člověk. Jejich nervový systém je téměř identický s naším a jejich reakce na bolestivé podněty jsou podobné reakcím známým u lidí. Shora uvedená konference a tři nezávislé britské vládní komise potvrdily, že zvířata mají schopnost trpět, a to fyzicky i mentálně; že pociťují bolest a trpí strachem a úzkostí. Navíc tyto projevy vědomí nejsou omezeny pouze na *savce a ptáky*; pracovníci ústavu Roslin Institute v Anglii a na Edinburgh University ve Skotsku došli k závěru, že *ryby* pociťují bolest stejně jako savci a trpí strachem a úzkostí v očekávání fyzické bolesti. Výzkum vnímání bolesti u ryb ve Spojených státech došel ke stejnému závěru – že ryby trpí strachem a prožívají bolest podobně jako ostatní obratlovci včetně člověka.

Výsledky nových studií citového života zvířat, jejich vnímání bolesti a schopnosti trpět, jakož i podobnost neurofyzilogických a neurochemických reakcí centrální nervové soustavy člověka a ostatních zvířat musí nutně vést k radikální změně v chování člověka vůči ostatním stvořením. Bohatost projevů vědomí zvířat a především jejich schopnost trpět a vnímat bolest udílí zvířatům, tedy všem savcům a převážné většině obratlovců včetně ryb, **právo na život bez bolesti a utrpení** jim člověkem svévolně působeným – právo, které by bylo zakotvené v nových zákonech a nařízeních k jejich dodržování. Toto právo by se vztahovalo i na všechna hospodářská zvířata; díky jejich počtu (cca 60 miliard zvířat ročně obětovaných na celém světě) by přiznáním tohoto práva došlo k nebyvalému snížení nesmírného utrpení zvířat v dnešní době.

Je nutno poznamenat, že jediný federální zákon na ochranu zvířat v USA („Animal Welfare Act of 1966“) výslovně vylučuje hospodářská zvířata, myši a krysy z ochrany před nelidským zacházením – tj. zvířata sloužící lidem k obživě a většinu pokusných zvířat. Dle toho je s nimi i zacházeno; většina hospodářských zvířat je zavřena, někdy i po celá léta, v těsných stáních nebo klecích, v nichž se sotva mohou pohnout, jsou podrobena neslýchaným krutostem dělníků během jejich „chovu“, při přepravě na jatka a zvláště pak na jatkách samotných, kde při stále se zvyšující rychlosti „zpracování“ jsou často stahována z kůže, rozřezávána a vhadována do vřelé vody při plném vědomí (průměrně v letech 2008–2012 bylo v USA takto zaživa „uvařeno“ 843 tisíc kusů drůbeže v jediném roce). Četná videa pořízená skrytými kamerami ukazují tyto každodenní zvrhlosti, jejichž podrobnější popis by byl pro většinu čtenářů zdrcující a takřka neuvěřitelný. Rovněž neexistují předpisy pro „humánní“ zabíjení ryb; zhruba 1 bilion ryb ročně na světě vylovených poskytne představu o míře utrpení těchto bolest vnímajících tvorů zvolna udušených na palubách rybářských lodí.

Nikoliv všude zákony takovým způsobem ignorují výsledky vědeckého bádání. Jako příklad je nutno uvést lisabonskou smlouvu Evropské Unie („Treaty of Lisbon“, 2009), která zvířatům přiznala status vědomých stvoření a vyzvala členské státy, aby plně respektovaly zásady humánního zacházení s těmito tvory v zemědělství, rybářském průmyslu, při transportu a vědeckém bádání. Důsledkem této smlouvy byl i příkaz postupného zrušení klecí pro nosné slepice, březí prasnice a telata, které jsou zdrojem nezměrného fyzického utrpení milionů zvířat díky nemožnosti pohybu, jakož i zdrojem utrpení duševního, které u

mnohých jedinců vede k abnormálnímu chování, kanibalismu či k úplnému mentálnímu zhroucení. Bateriové klece pro nosné slepice, které měly být ve všech státech EU do začátku roku 2012 zrušeny, stále ještě existují a proces celé přestavby je neustále ztěžován těmi, kteří jsou za zavádění humánních metod chovu hospodářských zvířat odpovědní. Nezávislá evropská komise, která nedávno kontrolovala provádění navržených změn životních podmínek hospodářských zvířat v šesti státech EU (mezi nimi byla i Česká republika) prohlásila podmínky chovu a zacházení se zvířaty na mnohých místech za „otřesné“.

Je však stále naděje, že zvířata se dočkají doby, kdy lidé v nich poznají své bližní, kteří jsou tady na světě s námi, nikoliv jen pro nás, a kteří prožívají radost a pociťují bolest stejně jako my sami. Ač konference v Cambridge a studie etologů přispěly velkou měrou ke změně našeho poměru ke zvířatům coby tvorům obdařeným vědomím, city, emocemi a bohatým vnitřním životem, zbývá vykonat ještě mnoho práce. Je povinností vlád, parlamentů, organizací na ochranu zvířat, jakož i církví a jiných institucí, aby poznatky vědy a důkazy bohatého vnitřního života zvířat, jejich vnímání bolesti a schopnosti trpět uvedly v praxi a zavedením zákonů a jejich přísným dodržováním poskytly zvířatům ochranu, na kterou mají právo.

Bez soucitu s utrpením těchto nevinných a bezbranných tvorů, bez oné „hluboké změny v lidském srdci“ a přispění každého z nás k žádné změně však nedojde a zvířata budou trpět dál, dokonce víc než doposud díky stále vzrůstajícímu počtu lidí na světě. Musíme začít u sebe – dle svých možností omezit požívání masa a výrobků průmyslu mléka a vajec pocházejících z dnešních „továrních velkofarem“, v nichž zanedbání základních potřeb zvířat, neléčené nemoce a těžká zranění, minimální veterinární péče, násilí a nelidské zacházení jsou zdrojem nesmírného utrpení. Tou největší pomocí samozřejmě je vzdát se výrobků odvozených ze zvířat zcela a přijmout vegetariánskou stravu. Můžeme pořádat přednášky nebo výstavy ve školách, v různých spolcích a organizacích na ochranu zvířat či přírody, při sejitích mládeže nebo shromážděních církevních představitelů; můžeme rozdávat brožury o životě a osudu hospodářských zvířat ve školách, na ulicích a na četných veřejných místech; psát dopisy zákonodárcům a články do novin; promítat dnes snadno dostupné filmy a dokumenty o životě hospodářských zvířat na veřejných prostranstvích, v knihovnách či školách. Příležitostí je mnoho, záleží jenom na našem rozhodnutí. Jeffrey M. Masson, známý i českým čtenářům, v jedné své knize napsal: *„Jak bychom vůbec mohli v noci spát při vědomí, že náš bližní, člověk nebo zvíře, nevýslovně trpí, aniž bychom učinili vše co je v našich silách jeho utrpení zmírnit! Cena za takový klidný spánek není vysoká, zatímco odplata za naši lhostejnost může být katastrofální. Budme moudří, spravedliví a soucitní. Nic jiného nepomůže.“* Velký humanista Přemysl Pitter, zachránce válkou ohrožených dětí a známý ochránce zvířat, nám k tomu připomíná: *„Nemohu-li učinit všechno, mohu učinit alespoň tolik, kolik právě mohu. A co mohu, to i musím.“* Mějme jeho slova stále na paměti. Nesmíme zvířata zradit, jsme jejich hlasem a jejich jedinou nadějí!